

ЗАНГАЙ

газети

ZANMEDIA.KZ

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

 zangazet@mail.ru

№69 (3497) 30 тамыз 2022

ЛЕБІЗ

КОНСТИТУЦИЯ КҮНІ ҚҰТТЫ БОЛСЫН!

Құрметті әріптер!

Судьялар қауымдастырының атынан Сіздерді мемлекеттік мереке – Қазақстан Республикасының Конституциясы күнімен құттықтастымыз!

1995 жылдың қарашасынан бастап 1999-жылдың қарашасынан дейінгі деңгээлде Ата Заңының өзін демократиялық, залығырлық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деп жариялады.

Мемлекетіміздің демократиялық дамуының тұрақтылығын қамтамасыз ете отырып, Конституция барлық прогрессивті қайта құруларға жол ашып, оның даму бағытын айқындады. Бұл елдің қоғамдық-саяси негіздерін қалыптастырудың, экономиканы, әлеуметтік саланы нығайтудың күрделі жолы болды.

Сот жүйесі үшін Конституция күні ерекше маңызға ие. Өйткені, судьялар конституциялық құндылықтарды, азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды іске асырады. Бүгінгі таңда жаңа, әділетті Қазақстан құру үшін заңның үстемдігін, әділеттілік қағидатын қамтамасыз ету басты міндет болды және солай болып кала береді.

Қоғам сот жүйесінен мемлекеттік және құқық қорғау органдарынан азаматтар мен заңды тұлғалардың құқықтарын, бостандықтары мен мұдделерін барынша қорғаудың кепілі болуы үшін нақты өзгерістерді, тиімді жұмыстарды күтеді. Бұл үлкен және жауапты міндем. Оның шешілуі қоғамның мемлекетке және сот билігіне деңгән сенімін арттырумен байланысты.

*Сіздерді мерекемен құттықтай
отырып, заң үстемдігін жүзеге асы-
рудағы қызметте табыс тілейміз.*

**Сәкен АБДОЛЛА,
Қазақстан Республикасы Судьялар
одағының төрағасы
Қазақстан Республикасы Жоғарғы
Сотының судьясы**

«Заң – мемлекеттің тоғыз қабат, тор көзді сауыты», – депті заманымыздың заңғар жазушысы Шерхан Мұртаза. Мұндай теңеу заңының пәрмені күшті, қуаты зор болғандықтан айтылса керек. Расында, бұрынғы заман батырының қорғаны сауыт болса, бүгінгі заман адамының қорғаны – заң. Елдіктің іргетасы, егемендіктің алғышарты, мемлекеттің алтын тамыры болған Ата Заңымыз 27 жылдан бері Қазақстандағы адам құқығы мен мемлекет дамуының басты кепілі болып келеді.

(Соңы 2-бетте)

1 ҚЫРКҮЙЕК – БІЛІМ КҮНІ

ОҚУ ЖЫЛЫ ОЙДАҒЫДАЙ БАСТАЛМАҚ

Санаулы күннен кейін, оқушы ұстазымен, ұстазы білім үйімен қа-
уышады. Атаулы мереке салтанатты жынын ретінде аталып өтіледі.
Өткізу форматын білім беру үйымы өздері айқындаиды. Білім күнінің
маңыздылығын жастар санасына түсіндіру мақсатында 1-11 сынып-
тарда 2022 жылдың 1 қыркүйегінде балалар жылына арналған «Білімге
үмтүлу, еңбексүйгіштік және патриотизм» тақырыбында сынып сағат-
тары, ашық сабактар өткізіледі.

Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, биылды 2022–2023 оку жылында Қызылорда облысы бойынша 182 мың окушы білім нәрімен сусындауды екен. Оларға сапалы білім беру үшін 295 мемлекеттік, 16 жекеменшік мектеп қызмет етеді. Бұл сандар өткен оку маусымымен салыстырғанда бес мыңға көп. 2021–2022 оку жылында 176 771 окушы білім алған. Ал жаңадан мектеп табалдырығын аттайтын бүлдірішіндер саны 17 898 балаға жеткен. Журналистерге берген брифингте «Оқу жылы онлайн форматта бастау алады» деген Қызылорда облысының білім басқармасы басшысының орынбасары Бердаuletov Бағдат Қамбозұлы эпидахуал қындауған сэттегі шектеулерде назардан тыс қалмаганын айтты. Барлық білім беру үйімдары қажетті санитарлық гигиеналық заттармен қамтылған. Ол үшін қазынадан 36,6 млн теңге каржы карастырылған.

Биылғы оқу жылының басты жаңалығы оқушылар 31 мамырға дейін білім алады. Бұл жайлы, «Оқу жылының ұзактығы 1-сыныптарда 35 оқу аптасын, 2-11-сыныптарда 36 оқу аптасын құрайды», – деді басқарма басшысының орынбасары. Оқулық және оқу-әдістемелік кешендермен қамтамасыз ету мәселесі де жоспарлы қарастырылған. Білім іздеген балаларымыз кітаптан тапшылық қөрмеу үшін 13 баспадан 86 келісімшарт жасалыпты. Келісім негізінде 1,4 млрд теңге қаржыға 637 313 дана оқулық алыну керек болатын. Қазірде тиісті сала мамандарының айтуынша тасымалдау, тарату жұмыстары 25 тамызда толық аяқталған. Электронды білім беру жүйесі де назардан тыс қалмақ емес. Қолжетімді ғаламтормен жабдықталған, мектептердегі интернет мәселелесі де 100 % шешілген. Қазірде барлық мектептерде 44 127 дана компьютерлік құрылғылар толық

тексеруден өтіп, жаңа маусымға тастүйін дайындау. Бұл дегенініз өнір оқушыларына шаққанда әрбір бес оқушыға бір компьютерден келеді деген сөз.

Сонымен қатар баспасөз жиынныңда Қызылорда облысының білім басқармасы басшысының орынбасары Бағдат Бердаулетов білім беру ісінің жаңалығы ретінде академиялық еркіндік беру жайлы айтты. Сонымен қатар «Үлгілі оқу жоспарын таңдауға академиялық еркіндік беріледі. Бірінші сынып оқушылары үшін «Көркем еңбек» пәні екі пәнге болінді: «Еңбекке баулу» және «Бейнелеу өнері». «Шетел тілі» және «Орыс тілі» пәндері оқытылмайды. Сондай-ақ 1-сыныпта оқушылардың оку жетістіктері бағанданбайды» – деді.

«Өзін-өзі тану» пәні бұрын міндепті пән ретінде мектеп қабырғасында оқытылып келсе, енді Улгілік оку жоспарының инвариантты компонентінен шығарылады. Жаңа оку жылында сыйыпты екі топқа бөлу қалалық және ауылдық мектептерде сыйыпта 24 және одан да көп білім алушы болған кезде жүзеге асырылады. Откен жылы бұл процес 20 адам болған кезде атқарылатын.

2022–2023 оку жылында жалпы орта білім туралы «Алтын белгі» аттестатын алуға үміткерлер үшін енді «Алгебра және анализ бастамалары» оку пәні бойынша қорытынды аттестаттау жазбаша емтихан түрінде «Назарбаев Зияткерлік Мектебі» дербес білім беру үйимдары филиалдарының базасында өткізілетін болады. Биылдан бастап Халықаралық пәндей олимпиадада топ жарған жастар мен женімпазды дайындаған ұстазға да бір реттің ақшалай сыйакы карастырылады.

(Санкт-Петербург)

СӘТІ ТҮСКЕҢ СҰХБАТ

**Бақыт НҰРМҰХАНОВ,
Қазақстан Республикасы
Конституциялық қенесінің
аппарат басшысы:**

«КЕЗ КЕЛГЕН АЗАМАТТЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ СОТҚА ЖҮГІНУГЕ ҚҰҚЫҒЫ БАР»

– *Бақыт Маратұлы, Ата Заңымыздың маңызы, оның ел оміріндеі орны қандай?*

– Конституция – мемлекеттің негізгі заңы. Ол Қазақстан мемлекеттілігінің негізгі белгілерін бекітеді. Атап айтқанда, республиканы басқару нысаны, ондағы қалыпта-скан демократиялық режим, колданылатын құқық, адамның құқықтары мен міндеттері, мемлекетіміздің органдар жүйесі, олардың құрылу тәртібі, территориялық тұтастық, азаматтық, шекара қай елде болмасын дер-бес елдіктің белгілері. Эрине, Конституция деген ұғым кенес заманында да болды. Қазақ КСР-ның 1926, 1937, 1978 жылғы негізгі заңдары болды. Бірақ сол кездерде мемле-кетте Конституция өзінің негізгі орнын иеленбей, партия органдарының шешімдері шешуші ролітіксалы.

(Соны 5-бетте)

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

«ЗАҢ – МЕМЛЕКЕТТІҢ ТОҒЫЗ
ҚАБАТ, ТОР КӨЗДІ САУЫТЫ»

(Соңы. Басы 1-бетте)

Конституцияның кез келген мемлекет үшін орны бөлек. Біздің Ата Заңымыз да жер шарына, адамзат гала-мына «Қазақстан» деген мемлекет бар екенин паш еткен ерекше құжат. Оның негізгі қағидалары барлық халықаралық стандарттарға сай жасалып, когам мен мемлекеттің дамытуын заманаудың үрдістерімен үйлесім тапкан.

Қазақстанның Конституциясы – үздік тәжірибелер мен терең зерттеушілердің жемісі. Мұны әр елдің заңнамасын зерделеген ғалымдар пайымынан, айткын пікірінен аңтару киын емес. Осы зерттеушілердің Қазақстан Конституциясын әлемдегі жалпы адамзаттың құндылыктарды дәріптейтін ең үздік 50 конституцияның бірі деуінің езің заңнама жасаушылардың жаңажактың еңбегінен хабар берсе керек.

1995 жылы 30 тамызда жалпыхалықтың референдумда қабылданған бұл құжатта әлемдік үрдіс, еркениеттік өлшеммен коса үлттық болмысмыз толық ескерілген. Халықтың концептінен шығатын құжат болғаны да сондайтан. Ата Заңдағы 1-баптың «Қазақстан Республикасы озін демократиялық, зайырыл, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орныстырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамың өмірі, құқыктары мен бостандықтары» деп басталуы ел тұргындарының сенімін арттырыды. Ал мемлекеттің бағалайтына, коргайтынына сенген азаматтардың болашагын тек Қазақстанмен байланыстыратыны, бар құш-кайратын ел илгіліне жұмысайтыны күмәнсіз.

«Кеңеске істе кемшілік болмайды» деген халық даналығы дәл біздің Ата Заңымызға карата айтылғандай. Ойткені, 1995 жылғы Конституацияны талқылауға еліміздегі беделді заңгерлерден болек, Францияның Конституциялық кеңесінің өкілдері, Ресей зерттеу оргалығының ең беделді заңгерлері атсалысан. Одан болек, тәуелсіздік тарихында тұңғыш рет үйкілхалықтың талқылауға салынғанда, елдің контеген пікір ескерілген де осы заң. Статистикалық деректер көрсеткендегі, құжаттың талқылауга 3 млн 345 мың адам қатысқан. Жоба жасаушылар назарына жұртшылыктан 31 мың 886 ұсыныс түсіп, соньың 1 мың 100-і конституция жобасына енгізілген екен. Бұл азаматтық қоғам белсенділігінің артқанын ғана емес, құқыктары сауатының есекін айшыттайтын

Жұлдаң ЖАКЕЕВА,
Қызылорда қаласы
№2 сотының судьясы

дерек. Ері тәуелсіз елдің басты заңын дайындау ісіне халықтың аса жауптылықпен қарғанын, ортақ істен шет қалмаганын көрсетеді.

Конституация – Қазақстан халқын біріктіруші үлкен күш. Ойткені, дәл осы Ата Заңының алғашқы сойлемінде «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірғен Қазақстан халқы, байыргы казак жерінде мемлекеттілік құра отырып, өзімізді еркіндік, тәндік және татулық мұрттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп үғына отырып, дүниежүзілік қоғамдастықта лайықты орын алуды тіліп отырып» деген сөздер мемлекеттік биліктің бірден-бір кайнар көзі – халық екенин көрсетеді.

Әрине, заман алға жылзылан сайын заңдардың жаңарып, өзгертулер мен толықтыруларды қажет ететіні қалыпты жағдай. Қоғам мен азаматтардың талабына сай үлттық күнге дейін Конституацияға дәл рет өзгеріс енгізілген белгілі. Соңғы жаңартылуар референдум арқылы республика халықтың дауыс беруі нәтижесінде жүзеге асырылды. Осылайша суперпрезиденттік басқару үлгісінен Президенттік республика түбебейлі көшүте, Парламенттің ролін күшейтіп, мәртебесін арттыруға, ел басқару ісіне халықтың қатыстыру мүмкіндігін көнегейті, азаматтардың құқыктарын қорғау тәсілдерін жетілдіруге қадам жасалды. Әсіресе, Конституциялық сотың күріліп, еліміздің олім жағасынан бастарты, адам құқыктары жөніндегі уәкілге ерекше иммунитеттің берілуі халықтың мәдесін ойланап, құқығын мейлінше мінсіз қорғауға серпін берері анық.

ДЕРЕК ПЕН ДӘЙЕК

БАС ҚҰЖАТТЫҢ ТУПНҰСҚАСЫ
ПРЕЗИДЕНТТІК АРХИВТЕ САҚТАУЛЫ

Конституация – мемлекеттің басты заңы, оның негізінде еліміздің мемлекеттік, саяси, қоғамдық, экономикалық тетіктері қалыптасады. Қазақстан Республикасының алғашқы Конституациясы 1993 жылы 28 қантарда қабылданған болатын. Алайда, қоғамдағы түйікілді мәселелер мен азаматтық құқыктарын мүмкіндіктерін анықтау үшін Конституцияның жана жобасын езірленді. Конституцияның заңдар мен бірқатар мемлекеттік маңызды дүниегерді талқылауға салу мүснітінде 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдум еткізу туралы шешім қабылданған. Конституацияға бес рет өзгеріс енгізілді. Соңғысы 2022 жылғы 5 маусымда етті.

КР Президенттің 1995 жылы 6 қыркүйектегі №2454 «Қазақстан Республикасының Конституциясы туралы» Жарлығында: «Он екінші сайланған Қазақстан Республикасы Жоғары Кеңесінің тогызының сессиясында 1993 жылғы 28 қантарда қабылданған Қазақстан Республикасы Конституацияның мәтінінң тупнұсқасын монгілік сактау үшін Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивіне берілсін» – деп жазылған. Алайда, 2006 жылы Нұр-Сұлтан қаласында КР Үлтітік архив бар көтөріл, алғашки Конституция Орталық мемлекеттік архивтен Үлтітік архивке мемлекеттік сактауға откізілді. Ал 1995 жылғы Конституацияның тупнұсқасы Президенттік архивтегі ерекше сактауда.

Архив көмасында қағаз құжаттарды сактаудың езіндік тәртіптеріне токтальсақ, архиве құжаттар тұртқында ері белгілі бір температурада жинақталып тұрады. Сонымен катарап, катарапда ылғалдаудың нормасы сакталады. Құжаттармен танысамын деген зерттеушілер архивке келіп, сауалнама толтырып, зерттеуіне қажетті кез келген құжатты ала алды. Сұраныс жасаған құжаттарды біздің қызыметкерлер көймадан рет-ретімен жеткізіп береді.

2014 жылдан бастап архив «электрондық архив» бірыншай ақпараттық-іздестірүү жүйесін толықтыру мүснітінде қағаз құжаттар мен тізімдемелердің жаппай цифрландыруға кірісті. Үлтітік архивтің 23 млн парақтың күрайтын 192 мыңнан астам іс цифрландырылды. Соңынан кейір құжаттарды алу байында корларға тапсырыс рәсімдерін толтырып үзілдік еткізбей-ак, оку жағында электрондық нұсқасын алуға толық мүмкіндік бар.

Ел тарихындағы маңызды құжат саналып Конституация КР Президенттік архив үшін де аса құнды. Сол себепті Конституацияның тупнұсқасы зерттеушілердің көльшина берілмейді, алайда сандық нұсқасын алып көрүнеге болады.

Ел тарихындағы маңызды құжат саналып Конституация КР Президенттік архив үшін де аса құнды. Сол себепті Конституацияның тупнұсқасы зерттеушілердің көльшина берілмейді, алайда сандық нұсқасын алып көрүнеге болады.

Конституациясы сауатты ері жинақы жазылған елдің езіде осал болмасы анық. Осы уақыт аралығында еліміздің Конституациясы адамдардың қауіпсіздігі, бостаңдығы мен құқыктарын шектемейтін азаматтық қоғам қалыптастыруды деуеге толық негіз бар.

Дайана ТОҚБЕРГЕНОВА,

КР Президентті Архивінің қоғаммен байланыс маманы

2022 жылдың 30 тамызынан

2022 жылдың 30 тамы

ЖАСЫЛ ЕЛ

Жақында Премьер-Министр Элихан Смайловтың төрағалығымен еткен Үкімет отырысында «Жасыл Қазақстан» үлттық жобасын іске ассыру барысы қаралды. Атмосфералық ауаның ластануын азайту, қалдықтарды қоршаган ортаға зааласыз ету, су ресурстарын жөне орман шаруашылығын басқару жүйесін жетілдіру сөкілді бірнеше маңызды мәселелерді көздейтін жобаның болашағы зор. Сондықтан «Жасыл Қазақстан» үлттық жобасы бүгінгі күні тікелей Үкіметтің қадағалауымен жүзеге асырылада.

Осы орайда, айта кетсек, жоба қылданғалы бері салада талай ігі шаралар жүзеге асыпты. Мәселен, 2021 жылы 16 кәсіпорының атмосфералық ауаға шығарған ластаушы заттар мөлшері 3%-ға азайған, ал 2022 жылдың 6 айында откен жылдың сәйкес кезеңінен салыстырганда 6,7%-ға томендеғен байкалып отыр. Бұл көрсеткіш еліміздің экологтары тараپынан жогары бағануда. Алдағы уақытта осы бағытта жұмыстар жасалса берсе жүткән ауамыздың сапасы әлдекайда жақын бола береді анық. Атап егер жайт, ауа сапасын жақсартуға еліміздегі кәсіпорындар да өз үлесін көсіп жақсы көрсеткішке қол жеткізіп отыр. Ол үшін биыл кәсіпорындар өз кәржисынан 15,4 млрд теңге болған көрінеді. Жалпы, кәсіпорындардың жабдықтарында өзгерте отырып, ауаға таралатын зиянды заттарды барынша азайтуға тырысынан отырғандай байкалады. Мысалы,

«ЖАСЫЛ ҚАЗАҚСТАН» – БОЛАШАҒЫ ЖАРҚЫН ЖОБА

«АрселорМиттал Теміртау» АҚ шан тазалау жабдықтарын жаңартып, казандық агрегаттарының электр сүзгілеріне жоңдеу жүргізген. Бұл шығарындыны 1,1 мың тоннаға азайтуға мүмкіндік берген. Әктасты ұсқастау корпусының шаң тазалайтын жабдықтарын қайта күрү және электр сүзгілерін орнату арқылы агломератты жентектеу аймагының газ жолын кайта жаңарту жұмыстары биыл аяқталған. Жалпы, еліміздегі кәсіпорындар өзіншінде әле дә болса бұл бағытта жұмыстар жүргізіп, ауаға таралатын калдықтарды 2025 жылға дейін 30% пайызыға томендеуге көзделген көрінеді.

Ен ауасы лас қалалардың бірі Алматы қаласы екені белгілі. Сондықтан

жеке қалалардың да мәселеісі жоба аясында жолға койылуда. Мәселен, Алматы қаласындағы екінші жылу электр орталығын газга уақыттару жоспарланағын отыр. Бұл өзгеріс 2025 жылға кара ластаушы заттар шығарындыларын 80% пайызыға дейін томендеуге мүмкіндік береді деп күтілуде. Жалпы, жоба аясында бүгінгі күні атқарылып жатқан шаралар да, алдағы уақытта мақсат етіліп отырган меже де көніл қуантады.

Осы орайда айта кетсек, «Жасыл Қазақстан» үлттық жобасын іске ассыруға 89,3 млрд теңге, оның ішінде республикалық бюджеттен 27,6 млрд, жергілікті бюджеттен 15 млрд және бюджеттен тыс 46,7 млрд теңге көзделген екен. Ал биыл үлттық жоба шараларын іске ас-

руға 160,9 млрд теңге жоспарланған. Осынау ақшалар өз орнын тапса, елімізде көнтеген экологиялық мәселелер де шашымнан табар еді.

Сонымен катар еліміздегі 2005 полигонның 639-шы экологиялық нормаларға сәйкес көлтірліген Үкімет отырысында белгілі болды. Жалпы, елде кокысты бөлек жинау үшін 3876 контейнер орнатылыпты. Нұр-Сұлтан қаласында құрылғыс калдықтарын жинауға және өндеге арналған арналы алаңда «Жасыл Қазақстан» үлттық жобасы аясында салынған. Павлодар облысында «Былқылдау» қолі аумағының ластануының алдын алу бағытында да жұмыстар жасалуда. Сондай-ақ, каналдарды тазалау жұмыстары жүргізіліп, соның ішінде Балқаш көлінің бассейнінде жаңарту жұмыстары жасалыну үтінде.

Сырдария өзенінің 50 шақырымы тазартылып, 22 арнаның су есебі сандық жүйеге кошкен. Осы шаралар арқасында Балқаш көлін шамамен 12 текше километр су ағымы қамтамасыз етіліп отыр. Мұның барлығы жасалынған жұмыстардың он нәтиже беріп жатқаны көрсетеді. Экологиялық аймактарымыз да басты назарда. Мәселен Солтүстік Араб тенізінің көлемі 20,6 текше километр деңгейіндегі сакталып, сауру кезінде шығыны 200 млн текше метрге кысқартылғанымен, көлемі 230 млн текше метрге су косымша жинақталған. Жасыл желекті калынна

кеңтіру бағытында да қыруар жұмыстар аткарылуда. Мемлекет басшысының тапсырымасы бойынша көзінде 5 жыл ішінде 2 млрд тұп ағаш отыргызу туралы ауқымды жоба іске асрылып жатыр. 2021 жылы 66 мың гектар алана шамамен 138 мың ағаш отыргызылып үлгерген. Алайда, биыл Ақтөбе және Батыс Қазақстан облыстарында каржыландырып аз болғандықтан, жоспарлы көрсеткіш орындалмай калуы мүмкін екенин айтылғанымен Премьер-Министр «Өнірлердің әкімдіктері Каржы министрлігімен бірлесеп, осы мәселеңін пысықтауын» тапсырыды. Демек, бастапқы межедегі ағаштар отыргызылып максат орындалса еліміздің біраз аумағы жасыл желекке боленеді.

Соңғы жылдардың елімізде кокыс көлемінің арта түскені айтарлықтай мәселе түдірып отырганы рас. Осы орайда Үкімет отырысында алдағы уақытта он мың халқы бар елді мекендерде кокыс полигондарын салу туралы да тапсырма берілді. «Коршаган ортасы жақсарту үшін көлесі жылы I кантардан бастап ірі кәсіпорындарда эмиссиялар мониторингінің автоматты жүйесін енгізу қажеттігі туралы норма күшіне енеді. Атап, шара әрбір кәсіпорынның Индустрія министрлігі түргіндарының саны 10 мыңға дейінгі елді мекендерде тұрмыстық катты калдықтар полигондарының жобалау-сметалық құжаттамасын зерттейді», – деді Премьер-Министр Элихан Смайлов. Демек алдағы уақытта экологиялық жағдаймызды одан әрі нашарлатып жатқан кокыстардан күтілу жолдары карастирылада. Жалпы «Жасыл Қазақстан» жобасын еліміздің экологтары да жоғары бағалап отыр.

Куаныш ЕРМЕКОВА

СІЗ НЕ ДЕЙСІЗ?

Мақсат ӘБДІКӘРІМОВ,
ЭКОЛОГ:

– Шыны керек, соңғы жылдардың еліміздің экологиясы барлық жаһынан нашарлап кеткен еді. Былтырдан бері жүзеге ассыра бастаған «Жасыл Қазақстан» үлттық жобасы сол олқылықтың орнын толтыруды. Осы уақытқа дейін де жасыл экономиканы дамыту бағытында көлтеген іс қолға алынғанымен, аяқсыз қалған болатын. Сондықтан бұл үлттық жобаның Үкіметтің бақылауымен жүзеге ассырыла бастауы қуантып отыр. Әсіресе, кәсіпорындардың жауапкершілігін жогарылату арқылы олардың қоршаган ортаға тигизетін залапын азайтуға тырысуы қуантарлық мәселе. Әйттепе, олар осы уақытқа дейін салып төлөдік, алеуметтік тұрғыдан қайырымдылық жұмыстарын жасадық деп көп нәрсеге көніл беле бермейтін. Жалпы, «Жасыл Қазақстан» үлттық жобасы елдегі экологиялық жағдайды жақсартуда біз күткен үдеден шығып отыр.

ӘСКЕР

Қазақстан 2030 жылға қарай әсқери техниканы жаңартпақ. Бұл әсқери-өнеркәсіптік кешенінің бірінші кезектегі міндеті. Жалпы, Қазақстан Қарулы Күштерін қайта жарактандыру жоспарында 2030 жылға дейін оларды жаңа, күрделі қару-жаракпен және әсқери техникамен қамтамасыз ету көзделіп отыр.

Казақстан Республикасы Президенттің 2021 жылдың 20 тамыздағы Жарлығымен Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерін, басқа да әсқерлері мен әсқери құралымдарын құру мен дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасының жаңа редакциясы бекітілді. Қарулы Күштердің техникалық жарактандыруды жақсарту бойынша нақты тапсырмалар мен көрсеткіштерді, іске ассыру кезеңдерін қамтиды. Сонымен катар, 2018 жылдың бекітілген Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерін, басқа да әсқерлері мен әсқери құралымдарын қайта жарактандыру және әсқери-өнеркәсіптік кешенін дамытудың мактаптары мен міндеттерін, негізгі бағыттары мен кезеңдерін айқындауды. И-шаралардың жүзінде жүзеге ассыру үшін, 2030 жылға дейін Қарулы Күштердің жаңа, күрделі және жаңартылған жарактандыру жақсарының әзірленіп, Қорғаныс министрі 2021 жылғы 30

ҚАРУЛЫ КУШІ МЫҚТЫ ЕЛ – ЖАСАМПАЗ

қыркүекте бекітті.

Қорғаныс министрі Руслан Жаксылықовтың айтынша, жоспар Қарулы Күштерін нақты қажеттіліктерінде әсқерде отырып, заманау жаңа қару-жарак пен әсқери техниканың жарактандырудың қажетті көркінде. Қарулы Күштердің жауынгерлік және техникалық дайындығының қажетті деңгейнін камтамасыз етіп отырып зерттейтін. Жоспар Индустрія және инфрақұрылымдық дамыту, зауыттық жондеу кызметтерінде деңгейнін дамыту, жергілікті қамтуды арттыру, жақырын импортты жою, өндірілген өнімдерін таңдауда, жаңа өнімдердің шығындарындағы қару-жарак пен әсқери техникамен қайта жарактандыруды жоспарлау үшін жіберілді. Оны дамытудың негізгі құралдарының бірі мемлекеттік корғаныс тапсырысы.

Жалпы, бүгінгі таңда айқындаудың отырган қорғаныс өнеркәсібі

нақты болу (біріктіру), бүгінгі күні кәсіпорындар құзыреттілігі төмөн кез келген шарттарды орындауда бейім, бұл келісімшарттардың уақытылы, сапасыз және кейде орнадалмауына әкеледі, шетелдік аналогтарға қатысты өндірілген өнімнің өзіндік құнынан асып кету фактілерін алып тастау, отандық өнімді тікелей өндірумен байланысты емес көрсеткіштерді алып тастау, жергілікті қамту үлесін есептей әдістемесін қайта өндеду, жеке кәсіпорындар үшін 80-90 пайызыға дейін жететін мемлекеттік тапсырыстарға ғана тәуелділікті азайту.

А.ТУРМАҒАНБЕТОВА,
«Зан газеті»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САЯСАТ

ЫРЫС АЛДЫ – ЫНТЫМАҚ

XXI ғасырдың бірінші он жылдығының соңында Қазақстан әлемдік мемлекеттер қауымдастырының беделді, мойындалған мүшесі болды. Дегенмен, бұл нәтиже орасан зор құш-жігерді, қажырылған еңбекті қажет етті.

1990 жылдардың басында КСРО ыдыраған кезде Қазақстандағы жағдай мүлде басқаша болды. Қазақстанның тауелсіз сыртқы саясатының алғы шарттары егемендіктің қалыптасуымен бірге калыптасты. 1990 жылы 25 казанды Қазақ КСР Жогарғы Кенесі «Мемлекеттің егемендік туралы» Декларация кабылдады, онда еліміз алғаш рет халықаралық құқық субъектісі ретінде айқындалды. Бұл тарихи күннен кейнде: «Қазақ КСР-і халықаралық катынастардың дербес субъектісі ретінде әрекет етуге, өз мүддесіне сайынтың анықтауға, дипломатиялық және консулдуктің оқілдіктермен алмасуға, халықаралық ұйымдардың қызметіне қатысуға құқылды» деп жарияланды.

Қазақ КСР Сыртқы істер министрлігінде қызметін жаңандырудың бастауы 1991 жылдың 17 тамызда (яғни, Тотенше жағдайлар жөніндегі мемлекеттік комитеттің картасында) Алматыда РКФСР Президенті Б.Н. Ельцин және Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаев, екі егемен республиканың сыртқы істер министрлері Акмарал Арыстанбекова мен Андрей Козырев Сыртқы істер министрліктері арасындағы ынтымактасты және қызметті үйлестерде туралы хаттамаға көлікшелдер және аймактық мәселелерді талқылау үшін Алматы мен Мәскеуде тұрғакты көлікшелдер жүргізтін болып шешілді.

А.ТУРМАҒАНБЕТОВА,
«Зан газеті»

БАЙКАУГАЗ

(Соңы. Басы газеттің №68 сапында)

– Жарайды ракмет, сен енді оны неге сұрап отырғанымды байқап отырған боларсың. Ол досынның соңында улкен сұраныс бар. Екеуміздің кездескенімізді ешкім білмей керек. Егер мен Астанага барғанша оған дабыл түстін болса сенің таралынан түсті деп есептеймін. Онда саған да қын болады. Сондыктан сен ештеңе білмейсін. Акпаратты сенен алдым деп мен де ешкімге айтпаймын.

– Жарайды, – деді Ергали.

Жангали Қызылорда облыстық Ішкі істер департаментіне келіп, операцияның тікелей бакылатып отырған бастығына барлық жағдайды баяннады.

– Дұрыс болған екен, яғни, оның Астанада екені анықтойын? – деді департамент бастығының орынбасары полиция полковнігі Әлімхан Әбжанов.

– Досынның дерегі бойынша Астанада, бірақ досы Астанадан кеткеніне уш ай болған, сол уақыттан бері хабарласпаган. Астанадан басқа жаққа кетпін калуы да мүмкін. Алайда, Астанадағы немере ағасымен міндетті түрде кездесіміз керек. Накты деректі сол арқылы гана алуға болады.

Әбжанов көліндеғи каламымен үстелдін үстін тықылдатып сал ойлаңып отырды да Жангалига қарап:

– Ергали досына дабыл түсіріп, ол ізін жасырып үлгірсе ше? Не дегенмен бала кезінен бірге есken досы гой, жаңандық кия ма?

– Жоқ, ол дабыл түсіре алмайды.

– Бұған сенімдісін бе?

– Сенімдімін.

– Олай болса Астанага тарт, касына адам аласың ба?

– Жоқ, қажеті жоқ, тәуекел, өзім кете беремін.

– Оңда жолың болсын, іске сәт! – деп орынан тұрғып көлін ұсынды.

Жангали іссапар құжаттарын рәсімдеп алды да, сол күн Астанага жолға шыкты. Астананың шетіндегі Қосшыдан Сырлыбайдың үйін оңай тауып алды. Сырлыбайдың өзі үйінде жоқ, әйелі бар екен.

– Мен Қызылорда облысы, Жалағаш аудандық Ішкі істер боліміндегі жедел іздестіру боліміненмін, – деп қуәлігін көрсетті Жангали.

– Сізге кім керек? – деді келіншек, езін тым салмакты ұстаганымен көзіндеңдегі үрдей жасыра алмады.

– Мынау менің менін хабарласын және жедел хабарласын. Егер хабарласпаса жағдай қын болады, – деді Жангали көліндеғи өзінің телефон нөмірі жазылған бір тілім қағазда көліншекке ұсынды.

– Жарайды, – деп аң-таң қүйде кала берді көліншек.

Бұл 2007 жылдың кантар айының соңы еді, күн сұык. Қосшыдан шығып үлкен жолдың бойынан автобуска мінгенде телефоны шырылдай жөнелді. Алып еді, Сырлыбай екен. «Ассалаумагалейкүм ага, Сырлыбай деген жігітті іздел жүр екенсіз, сол жігіт мен боламын. Менен сізге не керек?» – деді трубақадағы дауыс. «Сырлыбай, бауырым екесінің кездесуіміз керек» – деді бұл. «Онда темір жол вокзалиның маңында «Астра» деген кафе бар, сол жерге келінің. Мен жарты сағатта сол жерде боламын» – деді Сырлыбай.

Жарты сағатта Сырлыбай да келді. Екеуі оңашалау бір үстелге жайғасты.

– Не ішесіз? – деді Сырлыбай.

– Шай ішейік, бір пәрнек шай алдыран болады, шай ішіп отырып әнгімелесейкі.

Амандасты-саулық, таныстық-білістіктің кейін, болған жағдайдан Сырлыбайды хабардар етіп, Жангали мәселені төтесінен көді.

– Бауырым, бірнешіден сен адам өлтірген жоксын, сен қылымыскер емесін. Бірақ кісі канын мойнына жүктеген қылымыскерлер саған келіпти. Сен олар-

ды жұмысқа қойыпсың. Олар калай болғанда да, ерте ме, кеш пе ұсталады. Сол кезде сен де коса кетесін, кызметінен айырыласың. Екіншіден сенде шегінетін жер жоқ. Мыналарды бересін, я болмаса мен ертең, басытына кіремін.

Сен, ерине, олар туралы білмейсін, оны түсінімін. Дегенмен, сен де погон

бірақ сенің тарапынан оларға ақпарат берілмей мә?

– Жоқ, ага, бермеймін, оған сенің. Менің басымын, отбасымын дауга қалғанын каламаймын. Мен келісім бойынша сіздің айтқаныңызды орындауды, енді мені мазаламаңыздар. Эрі карай қалай ұстауды өзіңіз білесіз,

дел іздестіру болімінен ага лейтенент Жангали Ботабаев. Осында бір азаматтар бар екен, жолықсан бола ма?

Кария ғұған ежіре қарады. Сосын қазак тілі мен орыс тілін койыртпактап:

– Стоять! Мальчик, ты куда прешь, а? Кто ты такой, ну что угрозыска?!

Сен өзін қайда келіп тұрганыңды білемесің? – деді Жангали.

– Ага, мазалаганым кешіріңіз еріне, мен енді жұмыс бабымен жүр едім. Тапсырма осылай, осы жердегі азаматтармен бір-екі ауыз сойлессем болды, – деді Жангали кариның сабырга шақырып.

– Ты, цыплёнок, слушай, бір бала верховный сотта, бір бала генпрокуратурада, бір бала МВД-да, так што аулақ

жіберді. Анау шалқалап барып, артында тұрған ас іштеп үстел, шкантарға соғыла күлді. Үстел үстіндегі кесе-шай-нектер, тәрелке, касыктар салдыралап, жерге түсті. Осы кезде Бакытжанның колына да кісен салын үлгірді. Сосын барып тіл қатты.

– Таңғы сағат бесте адам жайдан-жай жүретін бе еді, бір үйдің ойранын шығарып, «Жай ма?» деп сұрайсындар тағы, – деді де күзілгін көрсетті.

– Жалғаш аудандық Ішкі істер мемесінен, жедел іздестіру болімінің үзілі, ага лейтенант Жангали Ботабаев. Сендерді тұтқындауға прокурордың санкциясы бар, сендер тұтқындалдындар. Қашам деп әуре болмандар, ондай жағдайда жағдайларың мулде киындаиды.

Жангали тапаншасын алып, екеуінің желкесіне тақады. «Егер кішкентай артын кимыл болса атып тастаймын» – деді де, 102-ге телефон соғып, «Маган жедел көмек керек» – деп, мекенжайды айтты. Обалы не, бес-он минутта шамдары жарқылда, ойбайлатып, полициялар да жетті. Жеке күзілкірін алтып, тексергенде қылымыскерлердің нақ өзі болып шыкты. Сол жерде рәсімдеу жүріп, тұтқындарды жергілікті полицияға тапсырып, олар этаппен Қызылордага жонелеттін болды.

Бұлар естіп жанталасып жатқанда кария да, «Мұнда бір банды кіріп кетті, угрозыскаданың дей ме, мені тыңдамайды» – деп балаларына телефон соғып, дүрліктіріп жаткан. Сірә дәкей балаларының бірі болу керек, жалтыраган дәү кара машина келіп үйдін алдына токтады да, ішінен орта бойлай, жасы қырықтың үстінен шыккан, азаматтық формадағы жігіт ағасы түсіп, бұларға беттеді. Жергілікті полиция қызметкерлері елгі жігітке құрак ұша амандастып, әскери тәртіппен он колдарын шекесіне апарып, сөлемдесіп жатыр. «Ее, кариның дәкей баласының бірі болды гой» – деп ойлаган Жангали күзілгін көрсеттіп, жағдайды қысқаша баяннады.

– Аға, мына қылымыскерлер осы жерден табылып, ұсталды, тұтқындауға прокурордың санкциясы бар, кариемен арамызыда шамалы түсінбөшілдіктер болып жатыр, айып етпеніз, бұлар мойнына кісі қанын жүктеген адамдар, – деді.

– Иім, түсінімін, оқасы жоқ, бұз сіздердің жұмыстарыңыз гой. Мына жер шумный болып кетті-ау, жүр билайырақ шығып сөйлесеңіз, – деп Жангалидың күзілгін көрсеттіп, жағдайды қысқаша баяннады.

– Осы бала, тәртіпсіз, мені тіпті тыңдайтын емес. Сөйлесіп, бұндай бокмұрындарды басындырмай, орнына койып қою керек.

Баласы кариның сөзін үзіп жіберді.

– Папа, бұл олардың қызметі, сіз арапасызышы, барыңызышы, үйге кірініші, өзім сөйлесеңіз кәзір.

– Ей, Бакытжан, түр! – деді, егер ол бұлардың ішінде болса жауап катады деген оймен, сезімі алдаған жоқ.

– Не болды, братан, жай ма? – деді шашын он жағына қайырған қараторы жігіт жамылғысын жартылай ашып, үлгін кіржесін.

– Ей, Шонақов, сен де түр! – деді Жангали Бакытжанның сөзінен жауап бермestен бүйіркі рабайып, даралып көзіндеңдегі түрде жағдайын көрсетті.

– Аға, не болды, жай ма? – деді он жақ шетте диванның үстінде жаткан шикіл сары.

«Яғни, екеуі де өз аты-жөндеріне жауап беріп түр, фотосуреттегі түрлері де келді. Енді іске кіріс тастанып, ол сүреттер көз алдында жатталып калған. Дарабазадан ішкі енгін бойда бірден елгілі ашылған болып көрді. Төрт-бес жасоспірм жігіт жатыр екен.

– Ей, Бакытжан, түр! – деді, егер ол бұлардың ішінде болса жауап катады деген оймен, сезімі алдаған жоқ.

– Не болды, братан, жай ма? – деді шашын он жағына қайырған қараторы жігіт жамылғысын жартылай ашып, үлгін кіржесін.

– Ей, Шонақов, сен де түр! – деді Жангали Бакытжанның сөзінен жауап бермestен бүйіркі рабайып, даралып көзіндеңдегі түрде жағдайын көрсетті.

– Аға, не болды, жай ма? – деді он жақ шетте диванның үстінде жаткан шикіл сары.

«Яғни, екеуі де өз аты-жөндеріне жауап беріп түр, фотосуреттегі түрлері де келді. Енді іске кіріс тастанып, ол сүреттер көз алдында жатталып калған. Дарабазадан ішкі енгін бойда бірден елгілі ашылған болып көрді. Осындағы ойға бекінген Жангали алдымен өзіне жақын диванның үстінде жатқан шикіл сарының белгілінен шап беріп үстінде жатыр да, сарт еткізіп, кісінен шалып үлгірді. Осы кезде Бакытжан көрпені лақтырып тастанып, үйден атлы шықпак болып, сиртқа ұмтыла берді. Бұл кезде шикіл сарының колына кісін салып болған Жангали оның карсы алдынан шыкты. Өзінің үрленшікіті әдісімен оң колымен Бакытжанды иектің астынан жеңіл ғана періп кеп

таккан жігіт екенсін, ері қызылордалық-сың, сондыктан құрметтеймін. Саган жаным ашығаннан айтып отырмын. Ертең наңынан айырылып каласың. Олар бір шаңыркты шұлатып кеткен адамдар. Сондыктан жағдайды түсінің керек, оларды беруін керек маган. Сенде баска жол жоқ.

– Бірақ бұл үйде мықты адамдар тұрады, байқаныз, өзіңің күйіп кетпеніз, – деді Сырлыбай.

– Жаксы, бауырым, ракмет ескерткеніңе, мен бір-ақ жағдайды сенің тартағын. Егер олар осы үйде болmasa.

– Біліп берейін бе?

– Біліп бер.

Сырлыбай телефон соғып, танысмен сойлесті. Сосын Жангалига қарап:

– Үйде, міне сойлесіп отырмын, – деді Сырлыбай әбіржүзіл кейіптен.

– Болды, бауырым,